

Profesní studijní programy: stav, zkušenosti a návrhy návazných analýz

zpracoval: Národní vzdělávací fond, o.p.s.

prosinec 2023

Projekt sdílených činností
Strategická inteligence pro výzkum a inovace

Obsah

1. Shrnutí výchozí situace a legislativních podkladů	3
2. Postoje a zkušenosti vysokých škol	6
3. Profesionální studijní programy v zahraničí	7
4. Statistiky profesionálních studijních programů	9
5. Závěrečné shrnutí a návrhy témat pro další analytické práce	11
Klíčové zdroje	14

1. Shrnutí výchozí situace a legislativních podkladů

Základní normou upravující problematiku vysokoškolských profesních studijních programů je Zákon č. 11/1998 o vysokých školách, a jeho novelizace provedená v roce 2016 (zákon č. 137/2016 Sb.), která vysokoškolské prostředí významně modifikovala a mj. zavedla rozlišování akademických a profesních studijních programů. Na veřejných VŠ vznikly rady pro vnitřní hodnocení, nástroje vnitřní kontroly kvality, které schvalují studijní programy vznikající v rámci institucionálních akreditací. Konkrétní složení tohoto orgánu je do značné míry v rukách vysoké školy, předsedou je vždy rektor, dalšími členy pak předseda akademického senátu, další členové akademické obce vč. studentů, ale také zástupci odborníků vně univerzity. Pro vytváření (profesních) studijních programů znamená tato změna přenesení značné části zodpovědnosti na vysoké školy.

To podporuje i vznik Národního akreditačního úřadu pro vysoké školství (NAÚ, www.nauvs.cz), který je nástupcem dřívější Akreditační komise, která svou činnost v důsledku změny VŠ zákona a vzniku NAÚ po více než 25 letech ukončila. Hlavními úkoly NAÚ je kromě vnějšího hodnocení vzdělávacích, vědeckých, výzkumných a dalších tvůrčích činností souvisejících s činností vysokých škol i kontrola dodržování právních předpisů při uskutečňování akreditovaných činností a rozhodování o akreditacích studijních programů, institucionálních akreditacích, akreditacích habilitačních řízení a řízení ke jmenování profesorem. Vzhledem k tomu, že institucionální akreditace jsou udělovány pro konkrétní oblasti vzdělávání, mohou využívat akreditace studijních programů všechny VŠ včetně těch, které získaly v některých oblastech institucionální akreditace.

Další zásadní normy vztahující se k oblasti profesních studijních programů jsou zejména: Nařízení vlády č. 274/2016 Sb., o standardech pro akreditace ve vysokém školství a Nařízení vlády č. 275/2016 Sb., o oblastech vzdělávání ve vysokém školství¹. Standardy akreditace definují základní požadavky kladené na profesní studijní programy, které se zejména týkají praktického, resp. profesního zaměření profesních studijních programů, ale také podmínek zajištění výuky (vyučující z praxe, praktická výuka a její reflexe a hodnocení, spolupráce se zaměstnavateli a experty z praxe).

Standardy bývají označovány za málo přehledné a srozumitelné². Pro praktické využití NAÚ vytvořilo dokument Zásady pro studijní programy s profesním profilem³, kde NAÚ VŠ shrnuje všechny předpisy vztahující se k profesním studijním programům a uvádí obvyklé postupy související s přípravou, posuzováním a uskutečňováním profesních studijních programů. Při přípravě tohoto pětistránkového dokumentu NAÚ VŠ vycházela z předpisů, vlastní praxe, z podnětů VŠ, strategických dokumentů MŠMT a výzkumu Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství zavedených zákonem č. 137/2016 Sb. Zásadní pozitivní změnu přinese až v Plánu realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024 plánovaný krok MŠMT⁴ navrhnout nové standardy pro profesní studijní programy, které budou více odpovídat jejich profesnímu charakteru a dosavadním zkušenostem s nimi.

¹ <https://sdv.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/legislativa>

² Viz text CSVŠ Studie k doplnění standardů kvality profesních studijních programů.

³ https://www.nauvs.cz/attachments/article/171/Zasady_profesni_programy_230615.pdf, červen 2023

⁴ MŠMT: Plán realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024, dostupné na: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer>, str. 5, bod 1D

Strategický záměr MŠMT pro oblast vysokých škol

Důležitým dokumentem obsahujícím vizi dalšího směřování profesních studijních programů (a VŠ obecně), dobrý přehled problematických míst, ale i řadu konkrétních kroků, které je potřeba podniknout, je Strategický záměr ministerstva (MŠMT) pro oblast vysokých škol na období od roku 2021⁵.

Zásadním očekáváním ohledně dalšího rozšiřování nabídky profesních studijních programů formulovaným ve Strategickém záměru je součást vize pro rok 2030, podle které bude v tomto roce absolvovat studijní programy s profesním profilem třetina bakalářských a magisterských studentů. Jejich studium bude probíhat v těsném sepětí s praxí, ve spolupráci se zaměstnavateli, ale nebude podřízeno partikulárním zájmům konkrétních podniků. Zároveň budou tyto programy připravovat na budoucí vývoj trhu práce. Vzhledem k tomu, že se jedná o vizi, je cílem co nejvíce se tomuto stavu přiblížit.

V souvislosti s realizací strategického záměru v oblasti profesních studijních programů jsou ve Strategii popisována také očekávaná opatření na úrovni VŠ, která dobře reagují na současné nedokonalosti v přípravě a realizaci profesních studijních programů. Jedná se zejména o následující opatření:

- sledovat dlouhodobé změny požadavků trhu práce a zohledňovat je v obsazích studijních programů (sem patří i případné průzkumy trhu práce a potřeb dovedností v dané oblasti),
- zajistit dostatečné zapojení externích partnerů (zástupci zaměstnavatelů, absolventi atd.),
- vytvořit interní metodiku vedení praxí a stáží (návod na smluvní ošetření, kredity, standardy kvality, ověřování výsledků učení atd.),
- podporovat praktické stáže v zahraničí,
- spolupracovat s podniky a dalšími organizacemi,
- vytvořit personální kapacity na administrativní zajištění stáží, aby tato administrativa příliš nezatěžovala akademické pracovníky,
- stanovit na VŠ osoby zodpovědné za navazování a udržování kontaktů pro zajištění stáží a praxí,
- rozvíjet spolupráci s VOŠ a kde je zájem, tam transformovat VOŠ programy do profesních Bc. programů akreditovaných VŠ.

Podle plánu realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024 dále „MŠMT bude připravovat nastavení systémové finanční podpory profesně orientovaných studijních programů“⁶, což je krok, který má potenciál podpořit vznik dalších studijních programů tohoto typu a pomoci vyřešit ztíženou situaci škol, které s jejich realizací mají ve srovnání s realizací akademických programů vyšší náklady.

Dále podle tohoto Strategického záměru MŠMT společně s NAÚ navrhnu legislativní úpravu zajišťující, aby v akademickém profilu byly akreditovány jen studijní programy s důrazem na získání teoretických znalostí, a mají vazbu na výzkum či tvůrčí činnost školy. Podporováno bude také propojování vzdělávacích programů VOŠ a bakalářských studijních programů na VŠ.

⁵ <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer-ministerstva-pro-oblast-vs-na-obdobi-od>

⁶ MŠMT: Plán realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024, str. 5, bod 1.D. Online: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer>

Definice profesního studijního programu

Profesní studijní programy jsou bakalářské a magisterské studijní programy zaměřené primárně na získání profesních dovedností. Základními požadavky na ně kladenými jsou:

- profesní studijní program umožňuje zvládnutí praktických dovedností potřebných k výkonu povolání, a to na podkladě nutných teoretických znalostí,
- dostatečné zajištění zastoupení odborníků z praxe, kteří se podílejí na výuce,
- splnění stanoveného počtu týdnů praxe v rámci profesního studijního programu.

Profesně zaměřené studijní programy jsou definovány primárně zákonnými a podzákonnými normami (viz výše), a to požadovanou délkou praxe v průběhu studia, vhodnou kvalifikací a praktickou zkušeností či tvůrčí činností personálu zodpovědného za výuku a kompetencemi garanta (vzdělání, tvůrčí činnost – zahrnuje i výzkum). Rozsáhlý přehled o požadavcích kladených na profesních studijní program a o definičních znacích profesních programů nabízí Zásady pro studijní programy s profesním profilem⁷, které zpracoval NAÚ VŠ.

Rozdíly mezi akademickými a profesními studijními programy nemusí být nutně velké, klíčové se zdá být zajištění praxe a vyučujících z praxe, které však vyžaduje propojení se zaměstnavateli (podniky, nemocnice, zařízení sociální péče atp.). Nyní platné požadavky na profesní studijní programy jsou formulovány poměrně široce a vysoké školy mají široké mantinely pro stanovení konkrétní podoby svých profesních programů.

Profesní studijní programy v praxi

Na základě nastavených pravidel si univerzity vytváří své předpisy pro přípravu žádostí o akreditaci studijního programu a pro interní akreditační procesy, které musí být v souladu se zákonnými normami. Mohou přitom konkretizovat, přidávat další požadavky a zpřísňovat požadavky kladené na profesní studijní programy a na jejich přípravu. Ke konkretizaci podoby profesních programů a postupů, jak je vysoká škola má vytvářet, školy přistupují odlišně.

Například UK nepřidala do podkladů k vytváření studijních programů žádné zásadní další či konkrétnější požadavky, jak má profesní studijní program vypadat a drží se víceméně základních požadavků kladených na profesní studijní programy zákonem a podzákonnými normami. Tato vysoká škola na svých webových stránkách deklaruje, že se nechce zaměřovat na profesní studijní programy, zároveň ale realizuje studijní programy, které z hlediska jejich obsahu a cílové profese jsou spíše profesní přípravou, a to vč. povinné i zákonem dané praxe. To se týká zejména učitelských a zdravotnických programů. Univerzita Karlova je příkladem VŠ zacílené akademicky, která nepovažuje profesně zaměřené programy ve své nabídce studijních programů za jádrové. Příkladem vysoké školy zaměřené na profesní studijní programy jsou Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB)⁸ a Slezská

⁷ https://www.nauvs.cz/attachments/article/171/Zasady_profesni_programy_230615.pdf

⁸ Bližší informace například prezentace o profesních studijních programech pro MŠMT, https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/DVC/2022/3_Profesni_programy_MSMT_2022_UTB_Lubomir_Benicek.pdf

univerzita v Opavě⁹. Slezská univerzita má akreditováno téměř 20 profesních studijních programů, cíleně je rozvíjí a úzce přitom spolupracuje s regionálními zaměstnavateli, orientuje se na regionálním trhu práce.

Podle realizovaných výzkumů (CSVŠ, Slezská univerzita Opava) dochází k akreditacím velmi podobných až totožných programů na jedné škole jako profesní a na jiné jako akademický studijní program. To ukazuje na pravděpodobné nejasnosti v definici profesních studijních programů, nebo na různé přístupy k rozhodování o zařazení studijního programu mezi profesní nebo akademické. Navíc u profesí nemusí být jednoznačné, zda jsou blíže profesnímu či akademickému profilu. Pro VŠ je také často snadnější zůstat u formy akademických studijních programů i v případě obsahově a zaměřením spíše profesních programů, protože k tomu mají lepší podmínky z hlediska naplnění požadavků na personální zajištění výuky a jejich výzkumných/praktických/tvůrčích výkonů a zkušeností, a také finančně. Tato cesta je navíc na českých vysokých školách historicky dominantní, akademičtí pracovníci se zaměřují primárně na akademické výkony.

V praxi je tedy mezi profesními a akademickými studijními programy často nezřetelná hranice. Definice profesních studijních programů, či její používání není pravděpodobně správně nastavené či realizované. Problematická je například skupina nelékařských zdravotnických oborů. Řešení se MŠMT bude snažit dosáhnout novou definicí standardů profesních studijních programů a novou legislativní úpravou akreditací akademických programů (viz výše údaje o Plánu realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024).

Z výsledků výzkumu „Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství od roku 2016“ (TA ČR, Slezská Univerzita v Opavě) vznikaly doposud profesní studijní programy nejčastěji „převodem“ již existujících studijních programů splňujících profesní charakteristiky pod novou akreditaci a na základě nutnosti profesního zaměření u regulovaných povolání. Vznikají ale i programy na základě poptávky zaměstnavatelů a potřeb trhu práce.

2. Postoje a zkušenosti vysokých škol

Z požadavků kladených na profesní studijní programy vnímají vysoké školy jako nejproblematictější nutnost zajištění spolupráce odborníků z praxe a zajištění kvalitní praktické výuky, a z toho vyplývající nutnost spolupracovat se zaměstnavateli a odborníky z praxe a spolupráci zajišťovat jak organizačně a administrativně-právně, tak finančně, přičemž financí je pro zajištění dlouhodobých stabilních vztahů a spolupráce nedostatek. Zatímco v některých oborech zaměstnavatelé z regionu rádi spolupracují na přípravě svých potenciálních (nedostatkových) budoucích zaměstnanců (např. nelékařské zdravotnické a IT obory), jinde je zajištění spolupráce z důvodu velké konkurence na trhu spíše náročné (např. překladatelství).

Zejména u masových oborů je spolupráce problematická, pro VŠ je náročné zorganizovat hledání vyučujících z praxe, uzavírat s nimi smlouvy, motivovat je. Za problematické VŠ považují také požadavky kladené na personální zajištění programů (požadavek publikační činnosti, neuznávání komerční odborné činnosti), ale také nutnost pořizovat nákladná zařízení školy a software.

⁹ Bližší informace o profesním zaměření univerzity viz prezentace Pavla Tulejy: https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/Ostatni/Webinar_prezentace_Tuleja.pdf

Vysoké školy potřebují budovat dlouhodobé kvalitní vztahy se zaměstnavateli, jejich asociacemi a experty z praxe. Vztahy je potřeba systematicky řídit a udržovat. To vše se zatím děje v menší míře, než by bylo potřeba. V případě administrativního zajištění stáží je podle očekávání MŠMT (strategický záměr) řešením vyčlenění personální kapacity na tuto činnost tak, aby akademičtí pracovníci mohli dále vykonávat akademickou práci. I to je spjato s vyšší potřebou financí. Zároveň některé univerzity upozorňují, že pouhé přenesení této práce na administrativní sílu (referenta) není možné a pouhé přidání financí na administrativní sílu problém vyřešit nemusí¹⁰.

Ve srovnání s akademickými studijními programy jsou tedy profesní studijní programy na přípravu, realizaci a finance náročnější, zároveň bývají akademickou obcí vnímány jako méně hodnotné, nebo přímo spojené s nižší prestiží. Tato kombinace tvoří jednu z klíčových bariér dalšího rozvoje profesních programů. Důležitým krokem k jejímu oslabení bude nastavení systémové finanční podpory pro profesně orientované studijní programy, které je již v plánu (viz Plán realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024). Studenti a uchazeči o studium v profesních studijních programech naopak tento typ programů vnímají naopak pozitivně, zejména jejich přínos pro budoucí profesní život.

Hlavní bariéry vzniku profesních studijních programů lze stručně shrnout takto:

- dlouhodobě zvýšené nároky na organizačně-administrativní práci na VŠ ve srovnání s akademickými programy, zejména kvůli udržování vztahů se zaměstnavateli a zajištění praxí,
- potíže vyplývající ze spolupráce s praxí (zajišťování spolupracovníků z praxe a zaměstnavatelů pro realizaci praxe, administrativní a organizační práce s tím spojená),
- nedostatečné finanční zdroje na pokrytí vyšších finančních nároků na profesní studijní programy VŠ (zajištění praxí, lektorů z praxe, pracovníků na agendu praxí a vztahů se zaměstnavateli),
- špatné jméno profesních studijních programů mezi částí akademiků,
- nevyhovující definice profesních studijních programů.

3. Profesní studijní programy v zahraničí

Profesně zaměřené studijní programy jsou v zahraničí běžně poskytovány, neexistuje však jednotná definice těchto programů, ani jednotný přístup k jejich ukotvení ve vzdělávacím systému. Tyto otázky jsou diskutovány na evropské úrovni již delší dobu, příkladem je projekt HAPHE¹¹ realizovaný Evropskou asociací institucí vysokoškolského vzdělávání (EURASHE¹²), jehož cílem bylo zmapovat v osmnácti evropských zemích aktuální podoby a záměry ohledně profesně zaměřených

¹⁰ prezentace Beníček, Kalenda – Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, on-line:

https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/DVC/2022/3_Profesni_programy_MSMT_2022_UTB_Lubomir_Benicek.pdf

¹¹ „Harmonisation of Approaches to Professional Higher Education in Europe“, haphe.eurashe.eu

¹² European Association of Institutions in Higher Education (www.eurashe.eu) je sdružení institucí poskytujících profesní terciální vzdělávání, což je poněkud širší pojem, než české profesní studijní programy, které jsou pouze na bakalářské a magisterské úrovni. Do značné míry se tyto pojmy překrývají.

vysokoškolských studijních programů a hledat cesty jejich harmonizace. První výstupy tohoto projektu byly k dispozici již v roce 2013¹³.

Různorodé zařazení profesních studijních programů do vysokoškolského systému ve smyslu určení institucí, které tento typ vzdělání poskytují, lze ilustrovat kategorizací zakotvení vysokoškolských profesních studijních programů ve vysokoškolském systému, které využil výše jmenovaný projekt Evropské asociace institucí vysokoškolského vzdělávání: profesní studijní programy poskytované v *unitárních systémech*^{14,15} jsou realizovány na jednom typu vysokých škol, který sdružuje profesní i akademické studium. V *duálních systémech* jsou vyučovány studijní programy na dvou typech vysokoškolských institucí, které se soustředí na akademické či profesní studijní programy. Ve *smíšeném systému* poskytují akademicky zaměřené programy převážně univerzity a profesně zaměřené programy převážně k tomu specializované instituce. Oba typy institucí však mohou nabízet i druhý typ studijních programů (tj. odborně orientované instituce mohou nabízet i akademicky orientované studium a opačně).

Mezinárodní statistiky profesních studijních programů jsou rovněž neúplné a jedním z problémů, který doplnění dat brání, jsou chybějící sdílené definice typů studijních programů (profesní versus akademický). OECD navrhuje¹⁶ za účelem efektivního sběru dat ujasnění kategorií profesního vzdělávání tak, aby bylo možné existující programy pokud možno ve všech zemích přiřadit k jedné ze tří kategorií: a) programy připravující na určité povolání, b) programy připravující profesní skupinu či práci v průmyslovém odvětví a c) programy zaměřené na čisté vědy, humanitní vědy a umění.

Podobně nejednoznačné je v různých zemích u profesí rozhodování o přiřazení programu k profesnímu či akademickému studijnímu programu. Profese mohou v některých zemích spadat pod profesní studijní programy a v jiných pod akademické, případně může být tato profese vyučována v profesních i akademických programech. Tuto nejednoznačnost ilustruje Graf 1 popisující přiřazování sedmi profesí k různým typům programů (profesní, akademické, obojí, neurčeno, žádná odpověď) v různých zemích. Z obrázku je patrné, že například profese učitele na prvním stupni ZŠ byla z 26 zemí v 9 případech přiřazena profesnímu studijnímu programu, v 7 případech akademickému studijnímu programu a ve 2 případech smíšenému profesně – akademickému studijnímu programu.

13

https://is.muni.cz/do/rect/metodika/rozvoj/kvalita/47915721/Karpisek_Cile_a_charakteristiky_profesniho_terciarniho_vzdelavani_v_CR_a_Evropske.pdf?kod=FJIA026h;predmet=690391;lang=cs;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DNov%26start%3D50 – prezentace projektu

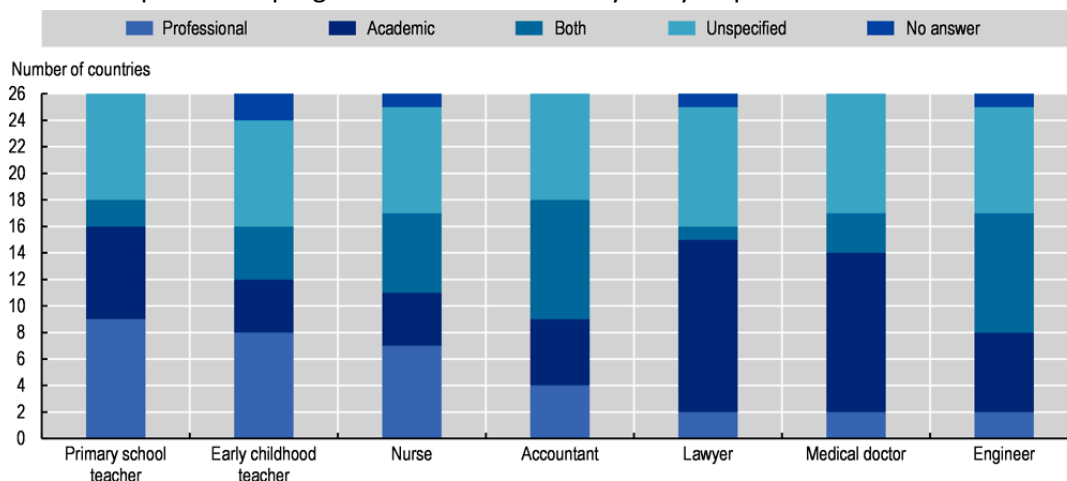
¹⁴ Základní informace viz např. prezentace Beseda, J.; Hündlová, L. (CSVŠ): Profesní a/nebo akademické studijní programy? Perspektivy a výzvy v 21. století, dostupné na <https://prezi.com/bn2-nq0tlbnc/profesni-anebo-akademicke-studijni-programy-perspektivy-a/>

¹⁵ Výstup projektu: EURASHE: Professional Higher Education in Europe Characteristics, Practice examples and National differences. Characteristics, Practice Examples and National Differences. Projektový výstup k projektu HAPHE (Harmonising Approaches To Professional Higher Education In Europe). Říjen 2014. On-line: <https://www.eurashe.eu/wp-content/uploads/2022/01/phe-europe-oct-2014.pdf>

¹⁶ OECD (2022): Pathways to Professions: Understanding Higher Vocational and Professional Tertiary Education Systems, OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a81152f4-en>.

Graf 1: Současné zařazení vybraných profesí mezi akademické nebo profesní

Zaměření přiřazené programům vedoucím k vybraným povoláním v mezinárodním sběru dat:

Zdroj: OECD Sběr dat o profesním terciárním vzdělávání, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/3df311d0-en/index.html?itemId=/content/component/3df311d0-en#chapter-d1e469>

Analýza k profesním studijním programům, jejich standardům a akreditacím, kterou zpracovalo v roce 2021 CSVŠ¹⁷ obsahuje mj. rešerši zadaných zahraničních akreditačních systémů pro profesní studijní programy (Dánsko, Gruzie, Irsko, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Slovensko, Velká Británie). Tento text se relativně podrobně věnuje systémům akreditace, kritériím pro hodnocení studijních programů, profesním studijním programům, příkladům dobré praxe i celkově systému vysokoškolského vzdělávání ve vybraných zemích. V řadě případů studie konstatuje, že v zemi nejsou vysokoškolské studijní programy rozděleny na profesní a akademické. To může do velké míry souviset s historicky jiným postavením odborného vzdělávání v západních zemích. Zatímco v ČR je tradičně zejména vysokoškolský systém zaměřen spíše akademicky, v historicky starších zemích EU je často odborné vzdělávání (nejen) v této oblasti rozšířenější a obvyklejší: navázání na trh práce a uplatnění je obvyklejší.

4. Statistiky profesních studijních programů

Statistiky studijních programů v ČR jsou k dispozici online v registru vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů (<https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/>). V databázi je k 26. 1. 2024 celkem 14 013¹⁸ studijních programů a oborů. Větší část oborů a programů je akreditována podle starších akreditačních pravidel, takových studijních programů a oborů je v rejstříku celkem 9 193. Tyto akreditace jsou platné pro dobu, na kterou byly akreditovány, nejméně však do 31. 12. 2024¹⁹.

¹⁷ Šebková, H.; Roskovec, V.; Beneš, J.; Beseda J.: Studie k doplnění standardů kvality profesních studijních programů, online: <https://www.csvs.cz/wp-content/uploads/studie-k-doplneni-standardu-profesnich-studijnich-programu-final.pdf>

¹⁸ Údaje o počtech programů pochází z databáze akreditovaných programů stažené z Registru vysokých škol a uskutečňovaných programů.

¹⁹ Původně měly být tyto programy a obory ukončovány již dříve, Zákonem č. 137/2016 Sb., Čl. II, odst. 3 však bylo původně platné znění vysokoškolského zákona pozmeněno a platnost programů se „starou“ akreditací

Studijní programy s profesním profilem jsou akreditovány podle nových akreditačních pravidel platných pro akreditace od 1. 9. 2016. Nově akreditovaných programů je v registru 4819²⁰, z toho 1489 doktorských programů (neuvádí se profil) a 3329 bakalářských a magisterských programů. Profesních studijních programů je v registru 463, akademicky zaměřených 2865 a u jednoho programu není profil uveden. Podíl profesních studijních programů na všech nově akreditovaných bakalářských a magisterských studijních programech je tedy podle těchto údajů zhruba 14 %.

Profesní studijní programy tedy stále představují relativně malou část studijních programů. Strategický záměr MŠMT pro oblast vysokých škol na období od roku 2021, podle kterého je strategickým cílem, aby magisterské a bakalářské programy absolvovalo v roce 2030 30 % všech absolvujících studentů, bude náročné splnit. Absolventi z roku 2030 budou nastupovat do studia v profesních programech již v letech 2025 – 2028 a je sporné, zda v té době bude dostatečná nabídka profesních studijních programů.

MŠMT plánuje na základě zadaných výzkumných prací, zejména zevrubných analýz provedených v rámci projektu Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství od roku 2016²¹, několik změn, které mají napomoci většímu rozšíření profesních studijních programů (změny zmiňujeme dříve: nastavení systémové finanční podpory profesně orientovaných studijních programů, legislativní úpravy směřující ke striktnějšímu oddělení akademických a profesních studijních programů, nové standardy pro profesní studijní programy zohledňující dosavadní zkušenosti vysokých škol²²).

Z výzkumu Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství od roku 2016 vyplývá, že k rozšiřování nabídky profesních studijních programů postupně dochází, ale stále tvoří významně menší část studijních programů, než programy akademické. Největší podíl profesně zaměřených studijních programů přitom mají menší VŠ regionálního charakteru a soukromé VŠ. Typickými obory pro profesní studijní programy jsou zdravotnické a ekonomické obory.

Mezi pět vysokých škol s nejvyšším podílem profesních studijních programů na všech studijních programech patří²³:

1. Slezská univerzita v Opavě (8,5 % všech profesních studijních programů),
2. Masarykova univerzita (7 % všech studijních profesních programů),
3. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (6,3 % všech profesních studijních programů),
4. Univerzita Karlova (6 % všech profesních studijních programů) a
5. Ostravská univerzita (4 %).

prodloužena tak, aby již schválené akreditace mohly být vysokými školami používány nejméně do konce roku 2024 a prodloužila se tak doba určená k přechodu na nový systém akreditací.

²⁰ Statistiky zde uváděné pochází z veřejně přístupných informací z Registru vysokých škol a uskutečňovaných programů (<https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/csplist.aspx>).

²¹ TA ČR, Slezská univerzita v Opavě, informace o projektu viz např. <https://starfos.tacr.cz/projekty/TITSMSMT933#project-main>

²² Viz MŠMT: Plán realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024, bod 1.D.

²³ Prezentace P. Tuleji pro MŠMT k tématu Profesní studijní programy v českém vysokoškolském prostředí, online: https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/Ostatni/Webinar_prezentace_Tuleja.pdf

Univerzita Karlova je počtem studentů a studijních programů²⁴ významně větší, než ostatní vysoké školy v tomto seznamu. Kromě Masarykovy univerzity²⁵ a UK jsou tyto vysoké školy spíše menší regionálního charakteru (počet studentů mezi 6 000 a 9 000, počet studijních programů mezi 100 a 250²⁶).

5. Závěrečné shrnutí a návrhy témat pro další analytické práce

Profesní studijní programy jsou relativně novým prvkem v českém systému vysokoškolského vzdělávání, který se zatím prosazuje spíše pomalým tempem. Ačkoli strategický záměr MŠMT pro oblast vysokých škol plánuje v brzké době dosáhnout téměř třetinového podílu absolventů bakalářských a magisterských programů v profesních studijních programech, podíl profesních programů na všech bakalářských a magisterských programech zůstává pod 15 %.

V zahraničí jsou profesně zaměřené studijní programy i učební obory lépe etablované a zkušenosti institucí terciárního vzdělávání jsou dlouhodobějšího a širšího charakteru. Totéž se týká spolupráce vysokých škol s podniky, průmyslem, státními orgány, neziskovými organizacemi i dalšími potenciálními zaměstnavateli. Nicméně ani v zahraničí nejsou profesní studijní programy jako součást terciárního vzdělávání jednotně definované a tato nejednotnost je rovněž důvod problematického zachycování statistických údajů o tomto typu vzdělávání v mezinárodním srovnání.

Nejasnosti v české praxi panují ohledně definice profesních studijních programů. Jsou sice definované v legislativě a základní požadavky jsou rozvedené i v dalších dokumentech MŠMT a NAÚ, stále jsou však relativně často akreditovány studijní programy s profesním charakterem jako programy akademické. Důvodem je zřejmě snaha vyhnout se dodatečným nákladům a vyšší pracnosti spojené s profesními studijními programy. Správné zařazování studijních programů mezi profesní, resp. akademické by měly podpořit plánované legislativní změny, jejichž konkrétní podoba zatím není známá. Klíčová bude pravděpodobně plánovaná úprava financování profesních studijních programů, která umožní vysokým školám pokrýt zvýšené náklady na personál a spolupráci s praxí (zaměstnavateli).

Navrhované další analytické práce

Doposud provedené analýzy se zaměřovaly spíše na samotné vysoké školy, jejich zkušenosti i bariéry v realizaci profesních studijních programů, zpracováno bylo také téma akreditací, které tvoří zákonné a organizační pozadí profesních studijních programů. Již méně byla prozkoumána oblast zaměstnavatelů, kteří představují pro tento typ vzdělávání podstatný vstup. Analyzovány byly navíc pouze zkušenosti některých vysokých škol a dále nebyl vyčerpán ani potenciál zahraničních zkušeností, které byly dokumentovány spíše v souvislosti s akreditacemi a definováním profesních studijních programů, méně již s ohledem ke zkušenostem, bariérám a dobrým praxím plynoucím z dlouhodobější zkušenosti s profesními vysokoškolskými programy. Další výzkumné, analytické a

²⁴ Podle webových stránek na UK studuje 51 7247 studentů a nabízí 889 studijních programů. Viz <https://cuni.cz/UK-4054.html>

²⁵ MU má 33 483 studentů a 150 studijních programů, viz <https://www.muni.cz/o-univerzite/fakulty-a-pracoviste/masarykova-univerzita/statistika>

²⁶ Viz <https://www.jcu.cz/cz/univerzita/o-univerzite>, <https://www.slu.cz/slu/cz/soucasnost>, <https://www.osu.cz/cisla-fakta-statistiky/> .

rešeršní práce pro podporu řízení a rozvoje profesních studijních programů v ČR navrhujeme zaměřit na níže blíže popsané čtyři základní okruhy: šetření vysokých škol, jejich zkušeností, bariér a potřeb; šetření podniků a dalších zaměstnavatelů; statistická analýza aktuálních dat o profesních studijních programech; zkušenosti ze zahraničí.

1. Šetření vysokých škol, jejich zkušeností, bariér a potřeb

Šetření za účelem sběru dobrých zkušeností, bariér a potřeb v realizaci profesních studijních programů, a to zejména na VŠ, které nespolupracovaly ve výzkumu Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství od roku 2016²⁷. Tato analýza poskytla dobrý obraz situace a MŠMT navrhlo vhodná opatření. Ke konkrétní podobě těchto opatření však bude potřeba získat další podklady a případně zpětnou vazbu zejména od vysokých škol. Konkrétní podoba šetření může být nastavena podle aktuálních potřeb. Pro flexibilnější ujasnění konkrétních nejasných témat či pro sběr podnětů, návrhů a inspirací jsou vhodné kvalitativní rozhovory s experty z dané oblasti, pro plošné zjištění situace, názorů, ale také již rámcově známých potřeb a bariér je možné využít dotazníkové šetření.

Analýza dokumentů zaměřená na podklady k akreditaci profesních studijních programů byla rovněž použita již ve výzkumu Slezské univerzity v Opavě, ovšem jen v omezené míře z důvodu nedostatečné dostupnosti dokumentů, a pouze na spolupracujících vysokých školách. Tímto způsobem by bylo možné zkoumat mj., jak a zda se liší obsahově podobné studijní programy akreditované jednou jako profesní, jindy a jinde jako akademické.

Za účelem preciznější definice profesních studijních programů by bylo vhodné zrealizovat fokusní skupiny, kterých by se účastnili zástupci VŠ různých typů, zástupci zaměstnavatelů a v případě zájmu zástupci MŠMT. K ujasnění vnímání některých nejasných profesí jako vhodných pro profesní či akademické studijní programy navrhujeme zjistit pomocí rozhovorů a cílených dotazů na vysoké školy důvody pro rozhodnutí nechat akreditovat např. nelékařské zdravotnické programy (např. ošetrovatelské obory) jako akademický nebo profesní studijní program.

MŠMT může pomocí šetření získat zpětnou vazbu od vysokých škol, jak se jim daří plnit očekávání na ně kladená ohledně profesních studijních programů a jejich zavádění, ale také jakou podporu by od MŠMT uvítaly. MŠMT může zvolit problematické body, ke kterým od VŠ potřebuje vyjádření, VŠ dostanou možnost poskytnout MŠMT zpětnou vazbu. Do šetření je vhodné zařadit i Českou konferenci rektorů (ČKR), která založila Podskupinu pro profesní studijní programy Pracovní skupiny ČKR pro oblast vzdělávání a pro spolupráci s NAÚ²⁸ (garant Doc. Ing. Zdeněk Horák, Ph.D.).

2. Šetření podniků a dalších zaměstnavatelů

Již zpracovaný výzkum Slezské univerzity oslovil pouze podniky, které již s vysokými školami na profesních studijních programech spolupracují. Nebyly zjišťovány názory podniků a dalších zaměstnavatelů, které se do této spolupráce nezapojují. Bylo by možné oslovit jednotlivé firmy, sdružení firem či oborové asociace, ev. odbory a zjišťovat jejich motivaci a bariéry pro spolupráci na profesních studijních programech, na jejich dosavadní zkušenosti ze spolupráce se školami i VŠ, na důvody nespolupráce, na současný i potenciální přínos spolupráce, na úroveň informovanosti o profesních studijních programech. V rámci šetření je možné realizovat i fokusní skupiny zaměřené na

²⁷ Na výzkumu spolupracovalo 13 vysokých škol.

²⁸ <https://www.crc.muni.cz/struktura/pracovni-skupiny>

navržení takového systému zajištění spolupráce zaměstnavatelů a VŠ, který bude pro zaměstnavatele schůdný a přínosný.

3. Statistická analýza aktuálních dat o profesních studijních programech

Projekt Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství zpracoval základní údaje z Registru vysokých škol a studijních programů, přičemž pracoval s daty z počátku roku 2022. Aktualizované soubory těchto dat by bylo vhodné zpracovat znovu a získat tak informace o vývoji situace. Tato data však zatím nejsou veřejně dostupná. Kromě údajů o studijních programech by bylo vhodné zpracovat i statistiky počtu absolventů profesních studijních programů. Tyto údaje by byly pomůckou pro sledování míry naplňování strategického cíle 30% absolventů z profesních studijních programů. Případně je možné tuto analýzu přesunout na později, aby byly časové odstupy větší a změny tudíž zřetelnější. Od roku 2024 budou také postupně ukončovány studijní programy a obory akreditované podle starších pravidel a je možné, že část těchto programů bude nově vysokými školami akreditována jako profesní studijní programy, i z tohoto důvodu by mohlo být výhodnější statistiky zpracovávat o něco později a dlouhodobě, aby ukázaly dlouhodobější vývoj a jeho směr.

4. Zkušenosti ze zahraničí

Provedení bližších cílených rešerší, ev. rozhovorů se zástupci zahraničních VŠ s profesně zaměřenými programy by přineslo informace o zkušenostech a doporučení k vybraným tématům (jak organizačně, personálně a finančně zajistit praxe a spolupráci se zaměstnavateli, jak motivovat VŠ i zaměstnavatele, jak probíhá spolupráce s podniky a zajištění praxe, jak financují praktickou výuku a vybavení pro výuku apod.).

Přínosem by byla i zevrubnější analýza vybrané skupiny profesních vysokých škol, například německých odborných vysokých škol (Fachhochschulen). Jejich zkušenosti by mohly poskytnout užitečné inspirace pro dobré nastavení profesních studijních programů. Zároveň by bylo v případě zájmu možné realizovat rozhovory s jejich zástupci a případně dohodnout bližší spolupráci s českými orgány nebo vysokými školami. Téma spolupráce s podniky doposud nebylo v souvislosti se zahraničními zkušenostmi zpracováno, v návazných pracích by bylo rovněž možné se mu blíže věnovat.

5. Definice profesních programů

Co nejpřesnější ujasnění definice profesních programů by ulehčilo nastavování legislativy a rozhodování vysokých škol, zda připravovaný profesní program akreditovat jako profesní či akademický. Zdá se, že definice, která je momentálně víceméně daná převahou na praxi zaměřené výuky, množstvím praxe a dostatečnou účastí odborníků z praxe, není optimální, nebo přinejmenším není optimálně přijímána a používána. Hledání vhodné a pro všechny přijatelné definice by mohlo být podpořeno diskusí zástupců všech aktérů (MŠMT, VŠ, zástupci studentů). V úvahu by padalo i taxativní vymezení některých oborů, které mohou být výlučně profesní. Kromě organizační podpory při těchto diskusích (fokální skupiny, pracovní skupiny) můžeme nabídnout zpracování podkladů o nastavení definic profesních programů v zahraničí, ev. dalších podkladů.

Klíčové zdroje

Studie „Hodnocení dopadu systémových změn ve vysokém školství od roku 2016“ (TA ČR, PROCES + Slezská Univerzita v Opavě). Webové stránky se základními info a výsledky projektu: <https://starfos.tacr.cz/projekty/TITSMSMT933#project-main>

Šebková, H.; Roskovec, V.; Beneš J.; Beseda, J. (CSVŠ): Studie k doplnění standardů kvality profesních studijních programů. <https://www.csvs.cz/wp-content/uploads/studie-k-doplneni-standardu-profesnich-studijnich-programu-final.pdf>, https://www.csvs.cz/wp-content/uploads/csvs-2021_priloha-studie-doplneni-standardu-profesnich-programu.pdf

Registr VŠ a uskutečňovaných studijních programů: <https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/Default.aspx>

MŠMT: Strategický záměr ministerstva pro oblast vysokých škol na období od roku 2021 a související dokumenty: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer>

MŠMT: Plán realizace Strategického záměru pro oblast vysokých škol pro rok 2024: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer>

NAÚ VŠ: Zásady pro studijní programy s profesním profilem: https://www.nauvs.cz/attachments/article/171/Zasady_profesni_programy_230615.pdf

© Národní vzdělávací fond, o.p.s., 2023

Reprodukce a citace je možná při celém zmínění zdroje a zachování kontextu formulace.